

היום נלמד בעזרת ה':

בכורות דף יז

למדנו במשנה, המקבל צאן ברזל מן הגוי, ולדותיהן פטורין אבל ולדי ולדותיהן חייבין. לדעת רב הונא הוולדות של ה'צאן ברזל' הללו פטורים מן הבכורה, כלומר שאם הבהמות הללו יולידו וולדות והם יולידו בכורות, הבכורות אינם קדושים בקדושת בכורה. אבל וולדי הוולדות של הצאן ברזל, כלומר הוולדות שהם דור רביעי לצאן ברזל, חייבים בבכורה (לפי שאותם הגוי כבר לא לוקח, ונמצא שאין לגוי שייכות בהם). לדעת רב יהודה גם דור רביעי לצאן ברזל פטורים מבכורה, ורק דור חמישי חייבים. הגמרא מקשה על כל אחת מהדעות.

קושיא: תנן - רבן שמעון בן גמליאל אומר אפי' עד עשרה דורות פטורין שאחריותן לעובד כוכבים: ולכאורה דבריו מוסכים על הרישא של המשנה.

בשלמא לרב יהודה וכו': לפי רב יהודה מובנים דברי רשב"ג. כי לדעת רב יהודה ת"ק פוטר שתי דורות מבכורה, ורשב"ג בא לחלוק עליו שכל הדורות פטורים. ולכן רשב"ג צריך לומר שאפילו עשרה דורות פטורין, (ולשון 'עשרה' הוא לשון ריבוי, כדרך לשון המקרא, כגון בממזר 'דור עשירי' לא יבוא בקהל).

אבל לדעת רב הונא הסובר שת"ק כלל לא פוטר יותר מאשר את הוולדות עצמם (דהיינו שהבכור שיוולד להם פטור), אם כן רשב"ג שחולק עליו וסובר שאפילו הדורות הבאים פטורים, לא היה צריך לומר 'עשרה דורות', אלא לומר 'אפילו ולדי ולדות פטורים', ואנחנו כבר מבינים שכמו שהוא פוטר את הדור הבא כך הוא פוטר את שאר הדורות הבאים.

תירוץ: אמר לך רב הונא - רבן שמעון בן גמליאל אהעמיד קאי דנחית לדרי: רשב"ג אינו מדבר על הרישא, אלא על הסיפא דהיינו על 'העמיד וולדות תחת אימותיהן'. שת"ק פוטר את הדור הנוסף של הוולדות (כלומר את הדור השלישי של הבהמה, שהבכור שיוולד לדור השלישי יהיה פטור), ורשב"ג חולק עליו וסובר שפטורים לעולם, ולכן הוא צריך לומר 'עשרה דורות'.

קושיא: תא שמע. 'המקבל צאן ברזל מן העובד כוכבים, הן **ולדות** פטורין, וולדי ולדות לא' (גירסת הב"ח). תיובתא דרב יהודה: כי הוא פטר גם את הולדי ולדות. **תירוצ:** אמר לך רב יהודה - אימא הן וולדותיהן: יש לגרוס "ולדותיהן". וכלומר 'הן' = הולדות, 'ולדותיהן' = הולדי ולדות.

איכא דאמרי: הגירסה בברייתא היא "הן וולדותיהן פטורין". ולכאורה הכוונה לוולדות ולולדי ולדות כנ"ל, וקשה על רב הונא שאמר שולדי ולדות חייבים. **תירוצ:** אמר לך רב הונא: יש לגרוס 'הן וולדות'. כלומר 'הן' שהם 'הוולדות' עצמן פטורים (ויש לקרוא את המילה בניקוד שווא, ולא בניקוד שורוק (אהל משה)), אבל הוולדי ולדות חייבים.

*

למדנו במשנה - רחל שילדה מין עז כו': או עז שילדה מין רחל, פטור מבכורה.

אתא רב אושעיא מנהרדעא: בא רב הושעיא והביא ברייתא בידו 'רחל בת עז ועז בת רחל, ר' מאיר מחייב וחכמים פטרינ'. אמר רב הושעיא לרבה - כשתכנס לפני רב הונא תשאל אותו על הברייתא הזו האומרת שר' מאיר מחייב. לגבי מה הוא מחייב? אם תאמר לגבי בכורה, קשה! וכי האם רבי מאיר לא סובר את הדרשה בפסוק "אך בכור שור" - עד שיהא הוא שור ובכורו שור'. כלומר שהבכור צריך להיות דומה לאמא שלו?

אלא לראשית הגז: ואם תאמר שהוא מדבר לגבי דין 'ראשית הגז' (= נתינת מתנה לכהן מגזיזת הצמר). וכי האם רבי מאיר לא סובר את דברי התנא דבי רבי ישמעאל, שכבשים שהצמר שלהם קשה פטורין מראשית הגז, משום שנאמר "ומגז כבשי יתחמם" והיינו שרק צמר שמחמם נקרא 'גז', וצמר קשה שאינו מחמם אינו נקרא 'גז'. ואם כן צמר של עז שהוא קשה, פטור מראשית הגז. ומדוע רבי מאיר מחייב?

אמר ליה - ניחזי אנן: נראה אנחנו איך לפרש את דבריו. מדובר ברחל ותיש שילדו ביחד מין עז. והמחלוקת של רבי מאיר וחכמים האם 'חוששין לזרע האב', לענין איסור שחיטה של אותו ואת בנו ביום אחד. לדעת ר' מאיר חוששין לזרע האב,

ואם כן אסור לשחוט את האבא התיש ואת המין עז שנולד מהרחל. ולדעת רבנן אין חוששין לזרע האב, ומותר לשחוט אותם ביום אחד.

קושיא: אי הכי ליפלגו 'בחוששין לזרע האב' בעלמא בפלוגתא דחנניה ורבנן: אם כן היה עליהם לחלוק אפילו בעז בן עז, או ברחל בן רחל, האם מותר לשחוט את האב והבן ביום אחד. וכמו שנחלקו בזה חנניה ורבנן. ומדוע רבי מאיר וחכמים נחלקו רק בולד של רחל ותיש?

מסקנה: אלא לעולם לבכורה: אלא באמת רבי מאיר מדבר לגבי דין בכור. ומדובר ב'רחל בת רחל בת עז' כלומר כבש בן רחל בת עז (כי רק בזכר יש דין בכור). רבי מאיר סובר שהולכים אחר האמא שלו בלבד, ומכיון שהוא אותו המין שלה, אין בו פסול של 'נדמה' (= נדמה למין אחר). אבל רבנן סוברים שהולכים גם אחרי האמא של האמא, ואם כן יש בו פסול של 'נדמה', כי הוא כבש והסבתא שלו היא עז.

ביאור נוסף: ואיבעית אימא: מדובר ברחל בת עז בת רחל. לדעת רבי מאיר מכיון שהסבתא כבש וגם הוא כבש, 'חזרה שייית למקומה', כלומר המין של 'כבש' חזר למקומו לאחר שהיתה בו סטייה של דור אחד באמצע. ואם כן אין כאן פסול של 'נדמה' למרות שהאמא שלו היא מין אחר, משום שהוא שייך לסבתא ודומה לה. אבל לדעת חכמים 'לא חזרה שייית למקומה' ויש כאן פסול של 'נדמה' כי הוא לא דומה לאמא שלו.

ביאור נוסף: רב אשי אמר: מדובר בכבש בן עז או עז בן רחל, ומדובר שבולד יש מקצת סימנין שבהם הוא דומה לאימא שלו. לדעת רבי מאיר זה מספיק בכדי לשייך אותו למין של האמא. אבל לדעת חכמים אין זה מספיק, כי מי הם 'חכמים'? זהו ר' שמעון הסובר שצריך להיות ראשו ורובו דומה לאמו, ואם לאו יש בו פסול של 'נדמה'.

*

אמר רבי יוחנן - מודה ר"מ: אמנם לגבי בכור סובר רבי מאיר שרחל (=כבש) בת עז בת רחל חייב, אך לגבי שעיר של ראש חדש הוא מודה לחכמים שצריך שעיר בן שעירה, ושעיר בן רחל בת עז פסול. מאי טעמא? נאמר "ושעיר עיזים אחד" דהיינו המיוחד ובא מששת ימי בראשית, שכל דורותיו הם עז בלבד.

קושיא: והא מהכא נפקא? מהתם נפקא וכו'. הרי לומדים זאת מפסוק אחר! נאמר "שור **או** כשב **או** עז כי יולד" מהמילה "**או** כשב" דורשים למעט כלאיים, ומהמילה "**או** עז" דורשים למעט 'נדמה' (שהוא אינו דומה לאימו, למרות שהוא דומה לאם אימו)!

תירוץ: צריכא: צריך את שני הלימודים. כי מהפסוק "או עז" היינו חושבים שדוקא אם הוא לא דומה לאמא שלו הוא פסול, אבל אם הוא דומה לה כגון שהוא עז בן עז בת רחל, הוא כשר, למרות שהסבתא שלו היא ממין אחר. ועל כך מלמד "ושעיר עיזים אחד" שהוא צריך להיות עז בכל דורותיו. ואם היה כתוב רק הפסוק ההוא, היינו חושבים שדוקא לגבי קרבן חובה הוא פסול (וכמו שעיר ר"ח שהוא חובה), ולא לגבי קרבן נדבה. קמ"ל "או עז" שאפילו לנדבה הוא פסול.

אמר רבי אחא בר יעקב: הכל מודים שכבש שאינו מיוחד לדורותיו (דהיינו שבאחד מדורותיו התערבבה עז) אין לוקין על לבישת שעטנז העשוי מהצמר שלו (שתפרו אותו עם פשתן). שנאמר "לא תלבש שעטנז צמר ופשתים יחדיו" כמו שהפשתן לא השתנה בכל דורותיו (כי הוא לא יכול להשתנות), כך גם הצמר מדובר בצמר שלא השתנה בכל דורותיו, אלא הוא כבש בן כבשה עד בריאת העולם.

אמר רב פפא: הכל מודים שהצמר של כבש שאינו מיוחד לדורותיו, פסול לתכלת של ציצית (העשוי מצמר). שנאמר "לא תלבש שעטנז צמר ופשתים יחדיו - גדילים תעשה לך (= ציצית)". כמו שהפשתן לא השתנה אף הצמר של הציצית לא השתנה.

אמר רב נחמן בר יצחק: הכל מודים שהצמר של כבש שאינו מיוחד לדורותיו אינו מטמא בנגעים (בנגעי בגדים, בבגד העשוי מהצמר הזה). שנאמר בנגעי בגדים "בבגד צמר או בבגד פשתים", כמו שהפשתים לא השתנה אף הצמר לא השתנה.

אמר רב אשי: אם כן גם אנחנו נאמר, שאם הדלה גפן על גבי תאינה, היין של הגפן הזה יהיה פסול ל'נסכים' על המזבח. ומה הטעם? כי נאמר "זבח ונסכים" כמו שהזבח לא השתנה אף הנסכים לא השתנו. ואילו כאן הם השתנו על ידי התאנה.

מתקיף לה רבינא: אם כן, אם הדלה פשתן על גבי 'היגא' - קוצים, האם הפשתן השתנה? כי אם תאמר שהוא השתנה, אתה כבר לא יכול לדרוש את כל מה

שדרשת למעלה 'מה פשתן שלא השתנה', שהרי גם הפשתן משתנה! אלא בהכרח שהוא לא משתנה, ואם כן גם הגפן לא השתנתה כשהדלה אותה על התאנה!

אמר ליה - זה נשתנה ריחו וזה לא נשתנה ריחו: היין היוצא מגפן שהדלו אותה על תאינה משתנה ריחו, ולכן הוא פסול לנסכים. מה שאין כן פשתן שהדלו אותו על היגא לא משתנה כלל.

משנה: רחל שלא ביכרה: רחל שילדה פעם ראשונה שני זכרים בבת אחת, ויצאו שני ראשיהן כאחת. לדעת רבי יוסי הגלילי שניהם ינתנו לכהן, שנאמר **"הזכרים לה"** לשון רבים. לדעת חכמים 'אי אפשר לצמצם' ששניהם יצאו ביחד ממש, ולכן בהכרח שאחד יצא ראשון והשני אחריו. ומכיון שאנו לא יודעים מי יצא ראשון, נותנים אחד לו ואחד לכהן. ובדעת חכמים נחלקו הדעות את מי נותנים לכהן כדלהלן.

לדעת ר' טרפון הכהן בורר לו את היפה. לדעת ר' עקיבא 'משמנין ביניהן' כלומר הכהן נוטל את הכחוש, משום שהמוציא מחבירו עליו הראייה, ועל הכהן להביא ראיה שהשמן יצא ראשון. והבכור השמן הניתן לישראל, ירעה עד שיסתאב ויפול בו מום, כי הוא 'ספק בכור' ואסור לשחוט אותו כשהוא תמים.

וחייב במתנות, ורבי יוסי פוטר: כשהוא ישחוט את הבכור שנפל בו מום, לדעת ת"ק עליו לתת ממנו לכהן זרוע לחיים וקיבה, אבל לדעת רבי יוסי הוא פטור ממתנות.

מת אחד מהן: אם מת אחד מהבכורים, לדעת ר' טרפון הכהן והבעלים יחלוקו בבכור החי (הגמרא מבארת שרבי טרפון חזר בו ממה שאמר למעלה, וסובר שהכהן והבעלים מתחלקים בשווה). לדעת ר' עקיבא המוציא מחבירו עליו הראיה, ולכן הכהן צריך להוכיח שהבכור החי הוא באמת הבכור שיצא ראשון.

זכר ונקבה - אין כאן לכהן כלום: אם יצאו זכר ונקבה ביחד, לכו"ע הכהן לא מקבל כלום. כי יתכן והנקבה יצאה ראשונה, והכהן שהוא המוציא מחבירו עליו הראייה. (ודוקא בשני זכרים סובר רבי טרפון שחולקים בשוה, כי ודאי אחד מהם שייך לכהן. מה שאין כן כאן שיתכן ולא מגיע לו כלום).

גמרא: אמרי דבי רבי ינאי: שמענו במשנה שרבי יוסי הגלילי אמר שאפשר לצמצם בידי שמיים, כגון במקרה שלנו שאנו אומרים ששניהם נולדו בבת אחת בדיוק, למרות שבשמיים אין להם עניין שהם יוולדו דווקא בבת אחת, וכל שכן שבידי אדם שמתכוונים לצמצם מידה כל שהיא או דבר מסויים שאפשר לצמצם.

ורבנן בידי שמים אי אפשר לצמצם: ושמענו במשנה שלרבנן אי אפשר לצמצם בידי שמיים. אמנם יש להסתפק **בידי אדם מאי?** כלומר האם לדעת רבנן אפשר לצמצם בידי אדם או לא?

תא שמע: למדנו במשנה במס' מדות - חוט של סיקרא (= צבע אדום) מקיף את המזבח באמצע, להבדיל בין דמים העליונים לדמים התחתונים. ע"כ המשנה שם. ואם אי אפשר לצמצם בידי אדם, הרי יתכן שלא נתנו את חוט הסיקרא בדיוק באמצע, ואולי עשו אותו למטה מאמצע המזבח, ונמצא שאת הדמים שצריכים להינתן למעלה נתנו למטה, או שמא עשו אותו למעלה מאמצע המזבח, ונמצא שאת הדמים שצריכים להינתן למטה נתנו למעלה, אלא בהכרח שאפשר לצמצם, ועשו את החוט בדיוק באמצע!

דחייה: דמרווח בה פורתא: באמת אי אפשר לצמצם, אלא שעשו את החוט רחב מאוד, ולאחר שמדדו היכן אמצע המזבח הרחיבו את החוט למעלה ולמטה, ונמצא שבכל מקרה מעל החוט הוא עליונו של המשכח ומתחת לחוט הוא תחתונו של המזבח.

תא שמע ממדת כלים, ממדת מזבח: כלומר נוכיח ממידת כלי המקדש וממידת המזח שאפשר לצמצם, שהרי התורה אמרה את המידות של כל כלי המקדש וכן של המזבח, ואם אי אפשר לצמצם איך הם הכינו את המידות המדוייקות? אלא בהכרח שאפשר לצמצם!

דחייה: שאני התם דרחמנא אמר עבד, ובכל היכי דמצית למיעבד נוחא ליה הכל בכתב מיד ה' עלי השכיל: באמת אי אפשר לצמצם, והם לא עשו את המידות בצמצום, אלא שהקב"ה אמר להם לעשות, והם עשו כפי מה שביכולתם לעשות.

אמר רב קטינא, תא שמע: למדנו בכרייתא - תנור שנטמא אי אפשר לטהר אותו, אלא אם כן ינתץ וישבור אותו, אמנם אם ישאר רוב התנור שלם אין זו 'נתיצה'

והוא נשאר טמא. ולכן אם חתך את התנור לשני חלקים שווים, שני החלקים טמאים, בגלל שאי אפשר לצמצם ששני החלקים יהיו שווים במדויק, ובהכרח אחד גדול יותר מהשני והוא טמא כי הוא רוב התנור, ומכיון שאנו לא יודעים איזה חלק גדול יותר, שניהם טמאים מספק. ע"כ הברייתא. נמצא שאי אפשר לצמצם!

דחייה: אמר רב כהנא: באמת יתכן שאפשר לצמצם, אלא ששונה הדבר בכלי חרס שאי אפשר לחתוך אותו לשני חלקים שווים בצמצום, הואיל ויש בו גומות, כלומר כששובר אותו אינו נחלק בשווה, כיון שיש חתיכות שבולטות בו בחלק הזה ויש גומות בחלק השני, וכן בהרבה מקומות, ואי אפשר לשער את אותם בליטות.

תא שמע: הרוג שנמצא בשדה ולא נודע מי הרגו, מודדים היכן העיר הקרובה ביותר אל ההרוג, והיא מביאה עגלה ערופה. למדנו בברייתא – אם ההרוג נמצא מכון בדיוק בין שתי עיירות, שתיהן מביאות שתי עגלות, דברי רבי אליעזר. ע"כ הברייתא. לכאורה טעמו של רבי אליעזר שאפשר לצמצם ולמדוד, והם מדדו וכיוונו ששתי העיירות קרובות במדויק אל ההרוג. נמצא שאפשר לצמצם! נרש"י מוסיף לבאר, שרבי אליעזר סבר שמה שנאמר בתורה "וְהָיָה הָעִיר הַקְּרֹבָה אֶל הַחֵלָל" משמעותו אפילו אם יש שתי עיירות קרובות ששתיהן מביאות עגלות ערופות, ואם אי אפשר לצמצם אלא בוודאי אחת מהן יותר קרובה, מדוע שתיהן מביאות שתי עגלות? והרי הן יכולות להביא עגלה אחת בשותפות (כפי שיובא לקמן), ויעשו תנאי ויאמרו בני אחת העירות: אם אתם יותר קרובים יהיה חלקנו מחול לכם והעגלה תכפר עליכם, ואם אנחנו יותר קרובים, החלק שלכם יהיה שלנו והיא תכפר עלינו.

דחייה: לא, רבי אליעזר סבר לה כרבי יוסי הגלילי דאמר אפשר לצמצם בידי שמים וכל שכן בידי אדם, אבל אנחנו הסתפקנו מה דעת רבנן.